

ks. Michał Widera

 <https://orcid.org/0000-0002-7849-8887>

 michal.widera@uni.opole.pl

UNIwersytet Opolski

 <https://ror.org/04gbpnx96>

Częstochowskie Seminarium Duchowne w Krakowie (1926–1991)

 <https://doi.org/10.15633/tes.12206>

ABSTRAKT

Częstochowskie Seminarium Duchowne w Krakowie (1926–1991)

Artykuł ukazuje dzieje Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie w latach 1926–1991. Kształcenie przyszłego duchowieństwa w tym mieście miało zapewnić odpowiednie przygotowanie do podjęcia pracy duszpasterskiej w parafiach nowej diecezji, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki środowiska robotniczego i pogranicza polsko-niemieckiego. Gmach seminaryjny powstał dzięki ofiarności wiernych i duchowieństwa w latach 1928–1930. Stał się on centrum formacji ogólnoludzkiej i duchowej alumnów pod kierunkiem przełożonych seminaryjnych. Studia filozoficzno-teologiczne odbywali oni na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego aż do jego zniesienia przez władze państwowe w 1954 roku. Odtąd bp Zdzisław Goliński podjął starania o utworzenie samodzielnych studiów dla kleryków częstochowskich. Po utworzeniu Papieskiego Wydziału Teologicznego w 1974 roku seminarium nawiązało z nim wieloletnią współpracę naukową. Dzięki temu kształceniu kleryków udało się zapewnić niezbędną stabilność, mimo opresyjnej polityki władz komunistycznych. W tym okresie podejmowano starania o uzyskanie pozwolenia na budowę nowego budynku w Częstochowie. Realizacja projektu nastąpiła w latach 1983–1991 i została zwieńczona poświęceniem gmachu seminaryjnego przez papieża Jana Pawła II. Umożliwiło to rozpoczęcie kształcenia alumnów w Częstochowie od roku akademickiego 1991/1992. W krakowskim okresie funkcjonowania seminarium ukończyło ponad 1150 absolwentów.

SŁOWA KLUCZOWE: Częstochowskie Seminarium Duchowne, bp Teodor Kubina, Kraków, Wydział Teologiczny Uniwersytetu Jagiellońskiego, diecezja częstochowska

ABSTRACT

Częstochowa's Seminary in Kraków (1926–1991)

The article presents the history of the Częstochowa Seminary in Kraków in the years 1926–1991. The education of future clergy in this city provided good preparation for pastoral work in the parishes of the new diocese, with particular emphasis on the specific situation among the working-class population and on the Polish-German border. The seminary was built thanks to the donations of the faithful and clergy in 1928–1930. The building became a center for the human and spiritual formation of seminarians under the guidance of their superiors. They studied philosophy and theology at the Faculty of Theology of the Jagiellonian University until its closure by the communist authorities in 1954. Then Bishop Zdzisław Goliński began creating independent studies for seminarians from Częstochowa. Following the establishment of the Pontifical Faculty of Theology in 1974, the seminary began a long-standing academic partnership. Thanks to this, the education of seminarians gained stability, despite the oppressive policies of the communist authorities. During this period, the bishop attempted to obtain permission to build a new building in Częstochowa. The project was implemented between 1983 and 1991, culminating in the consecration of the seminary building by Pope John Paul II. Seminarians have been studying in Częstochowa since the 1991/1992 academic year. During the period when the seminary was in Kraków, over 1,150 graduates completed their studies there.

KEYWORDS: Częstochowa's Seminary, bishop Teodor Kubina, Kraków, Faculty of Theology of the Jagiellonian University, diocese of Częstochowa

W pierwszym *Liście pasterskim* z 25 marca 1926 roku bp Teodor Kubina zwrócił się do wiernych diecezji częstochowskiej m.in. w następujących słowach:

Zrozumcie, Najmilsi Moi, że jednym z najwięcej palących zadań moich, jako biskupa, i Waszych, jako diecezjan, jest pomnożenie liczby duchowieństwa i wychowanie go. Pracujmy z wyżytymi siłami nad rozwiązaniem tego tak trudnego i tak ważnego zagadnienia! Módlcie się ze mną nieustannie o dobrych kapłanów! Starajcie się wzbudzić w Waszych synach powołanie kapłańskie! Pomagajcie mi przy zorganizowaniu i utrzymaniu zakładu dla Waszych synów, którzy chcą się poświęcić temu najwyższemu i najpiękniejszemu powołaniu!¹

W konsekwencji tych słów, którym towarzyszyła wielka troska o zapewnienie wiernym odpowiedniej liczby duchownych do pracy duszpasterskiej, jedną z pierwszych instytucji utworzonych w nowo powstałej diecezji częstochowskiej było seminarium duchowne. Na jego temat powstało już wiele prac², ale

1 T. Kubina, *List pasterski*, „Wiadomości Diecezjalne” 1 (1926) nr 1, s. 7.

2 Dziejom Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie poświęcono m.in. następujące publikacje: M. Kołodziejczyk, *Profesorowie i wykładowcy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 2 (1974), s. 173–180; H. Bąbiński, *Metody formacji ascetycznej w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie w latach 1926–1976*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 3 (1975), s. 63–81; C. Tomczyk, *Częstochowskie Seminarium Duchowne w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 3 (1975), s. 39–63; H. Bąbiński, *Ojcowie duchowni Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1928–1975*, Częstochowa 2000; *Błogosławione, choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięciolate Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, s. 75–97, 215–232; J. Kowalski, *Żrenica oka diecezji. Siedemdziesięciopięciolate Wyższego Seminarium Duchownego Kościoła Częstochowskiego (1926–2001)*, Częstochowa 2001; J. Związek, *Panorama 75-lecia Wyższego Seminarium Duchownego diecezji częstochowskiej (1926–2001)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 75 (2001) nr 10, s. 22–35; J. Związek, *75 lat dziejów Wyższego Seminarium Duchownego (Archi)diecezji Częstochowskiej (1926–2001)*. Wykład inauguracyjny ks. prof. zw. dr. hab. Jana Związka, „Rocznik Seminaryjny” 3–4 (2001), s. 18–38; J. Związek, *Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Częstochowskiej w Krakowie i Częstochowie (1926–2001)*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 29 (2001), s. 293–308; J. Kapuściński, *Formacja kapłańska w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie w okresie II Rzeczypospolitej*. Wykład inauguracyjny ks. dr. Jacka Kapuścińskiego, „Rocznik

100. rocznica erygowania tego ważnego ośrodka kształcenia kandydatów do kapłaństwa jest okazją do przypomnienia w zarysie działalności Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie. Ponadto w wyniku przeprowadzonej kwerendy udało się dotrzeć do nowych materiałów, zdeponowanych w Archiwum Generalnym Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie i Oddziałowym Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, które dotychczas nie zostały wykorzystane w publikacjach poświęconych omawianemu zagadnieniu.

1. Geneza

Po powstaniu diecezji częstochowskiej na mocy bulli papieża Piusa XI *Vixdum Poloniae unitas* z 28 października 1925 roku nie wszystkie parafie posiadały proboszczów, ale istniała również potrzeba obsadzenia kilkudziesięciu stanowisk wikariuszowskich. Konieczne było również skierowanie duchownych do nauczania religii w szkołach, ponieważ prefekci obejmowali katechizację zaledwie ok. 30% dzieci i młodzieży, a 70% z nich uczęszczało na lekcje prowadzone nie tylko przez katechetów świeckich, ale również przez nauczycieli innych przedmiotów, nieposiadających kwalifikacji do nauczania tego przedmiotu. Na jednego duchownego pracującego w duszpasterstwie przypadało ok. cztery tysiące wiernych³.

W tej sytuacji pilnym zadaniem pierwszego biskupa częstochowskiego było zwiększenie liczby kapłanów. Biskup Kubina przyjmował do nowej diecezji wszystkich zgłaszających się duchownych diecezjalnych i zakonnych, a także podjął działania w celu pozyskania kleryków pochodzących z terenów nowej diecezji, a jednocześnie kształcących się w seminariach duchownych w Kielcach i we Włocławku, ale były to tylko doraźne rozwiązania. Koniecznością stało się utworzenie częstochowskiego seminarium duchownego. Diecezja nie posiadała jednak żadnego budynku, w którym mogłoby ono zostać zlokalizowane,

---

Seminaryjny” 14 (2012), s. 56–89; J. Kapuściński, *Rektorzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1926–2011*, „Veritati et Caritati” 2 (2014), s. 375–409; J. Związek, *Z dziejów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (1926–1991)*, „Veritati et Caritati” 6 (2016), s. 349–419; P. Kostrzewski, *Służba wojskowa alumnów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie w latach 1965–1980*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 91 (2017) nr 1–6, s. 139–164.

3 J. Związek, *Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Częstochowskiej w Krakowie i Częstochowie*, s. 294.

ani nawet odpowiedniego placu nadającego się pod budowę nowego obiektu. Ponadto dla funkcjonowania seminarium należało zapewnić wykwalifikowaną kadrę dydaktyczną. Wśród duchowieństwa diecezjalnego było wówczas kilkunastu kapłanów, którzy posiadali odpowiednie wykształcenie do podjęcia pracy w charakterze wykładowców przedmiotów filozoficznych i teologicznych. Jednak powierzenie im takich obowiązków wymagałoby zastąpienia ich na dotychczas zajmowanych stanowiskach duszpasterskich, które i tak były już niedostatecznie obsadzone⁴.

2. Gmach seminaryjny

19 czerwca 1926 roku bp Kubina spotkał się z dziekanami i konsultorami diecezjalnymi w celu omówienia kwestii erygowania diecezjalnego seminarium duchownego. Duchowni postulowali wybudowanie nowego gmachu w Częstochowie. Po wysłuchaniu ich opinii biskup jednoznacznie opowiedział się za zlokalizowaniem tej ważnej dla przyszłości religijnej wiernych instytucji w Krakowie. Argumenty za takim rozwiązaniem dotyczyły specyfiki duszpasterstwa w diecezji częstochowskiej, która skupiała dużą liczbę ludności robotniczej i sąsiadowała z Rzeszą Niemiecką. W związku z tym należało zadbać o odpowiednie przygotowanie intelektualne duchownych. Jego zdaniem takie kształcenie mogli zapewnić tylko wybitni profesorowie Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Dla realizacji tych zamierzeń bp Kubina wydzierżawił na kilka lat część Klasztoru Bernardynów, w którym zamieszkali seminarzyści wraz z pierwszym rektorem – ks. dr. Karolem Makowskim. Na prośbę biskupa do pracy w seminarium zostały skierowane siostry honoratki, które przez kolejne 83 lata zajmowały się jego utrzymaniem i prowadziły kuchnię. Dzięki temu 2 października 1926 roku seminarium rozpoczęło swoją działalność, a alumni zostali studentami Wydziału Teologicznego UJ⁵.

4 T. Kubina, *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach*, t. 1, Częstochowa 1931, s. 15–16; J. Związek, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990, s. 176–177; J. Kowalski, *Żrenica oka diecezji*, s. 11–12.

5 Kronika seminaryjna, t. 1, Archiwum Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Częstochowie [dalej: AWMSDCz], brak sygn., s. 2; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 1: 1971–1981, Archiwum Generalne Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi [dalej: AZCz], brak sygn., 1971; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 2: 1981–1984, AZCz, brak sygn., 21.02.1983; J. Związek, *75 lat*

30 listopada 1927 roku w Krakowie odbyła się konferencja bp. Teodora Kubiny i bp. Arkadiusza Lisieckiego z metropolitą krakowskim abp. Adamem S. Sapiehą. Wówczas uregulowano status seminariów częstochowskiego i śląskiego, które funkcjonowały w granicach archidiecezji krakowskiej. Następnie podczas nabożeństwa na zakończenie 1927 roku w katedrze częstochowskiej bp Kubina publicznie wyraził zamiar wzniesienia gmachu seminaryjnego w Krakowie. Pośpiech w tym zakresie był spowodowany szybko rosnącą liczbą kandydatów do kapłaństwa i tylko przejściowym zakwaterowaniem ich w klasztorze. W dalszej kolejności udało się biskupowi zakupić ze środków diecezjalnych odpowiedni plac znajdujący się pod Wawelem. Ponadto zaapelował on do duchowieństwa i diecezjan o składanie środków na budowę gmachu seminaryjnego. Realizacja inwestycji nastąpiła w latach 1928–1930 dzięki ofiarności wiernych. Budynek został wzniesiony według projektu inż. Zygmunta Gawlika pod nadzorem ks. Zygmunta Sędzimira. Ozdobiono go rzeźbami zaprojektowanymi przez Xawerego Dunikowskiego. 6 października 1930 roku seminarium zostało pobłogosławione przez abp. Sapiehę. Wówczas bp Kubina wypowiedział m.in. następujące słowa:

Ze swej strony wszystko uczyniłem, aby ten gmach stał się naprawdę godnym tabernakulum *Dei cum hominibus*. Nie żałowałem w tym celu żadnych ofiar i wysiłków, a były one bardzo wielkie, nie żałowało ich czcigodne duchowieństwo, nie żalowali ich wierni. Budowałem go, a ze mną budowała go cała diecezja z tą radością i miłością, z jaką św. Piotr dla Chrystusa i proroków chciał rozbić trzy namioty na górze Tabor⁶.

W kolejnych latach okresu międzywojennego seminarium mogło kontynuować swoją działalność m.in. dzięki posiadaniu na własność odpowiedniego gmachu i jego dogodnej lokalizacji. Sytuacja ta uległa zmianie po wybuchu II wojny światowej i aresztowaniu profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 6 listopada 1939 roku. Wówczas klerycy częstochowscy nie mogli kontynuować kształcenia. Budynek seminaryjny został zajęty przez Gestapo i urzędników

---

dziesięć Wyższego Seminarium Duchownego (Archi)diecezji Częstochowskiej, s. 18; J. Kowalski, *Osiemdziesiąt trzy lata (1926–2009) posługi siostr honoratek (Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi) w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie i Częstochowie*, Częstochowa 2012, s. 25–45.

6 T. Kubina, *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach*, t. 1, s. 171–172; J. Kowalski, *Gmach Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie ma już 60 lat*, „Niedziela” 33 (1990) nr 40, s. 1, 6; J. Związek, *Z dziejów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 351–359, 369–373.

niemieckich. W tej sytuacji przełożeni wraz z alumnami zamieszkali potajemnie w Klasztorze Bernardynów i w budynku krakowskiego seminarium, który 8 listopada 1939 roku również został zajęty przez władze okupacyjne. Następnie przenieśli się oni do kierowanego przez ks. Stanisława Sapińskiego Katolickiego Domu Akademickiego, w którym do 2 sierpnia 1942 roku odbywały się wszystkie zajęcia związane z formacją duchową i intelektualną przyszłych duchownych. W dalszej kolejności seminarium częstochowskie przeniesiono do klasztorów Paulinów na Skałce i Augustianów, a od 5 stycznia 1944 roku aż do zakończenia okupacji niemieckiej kolejną jego lokalizacją stał się Klasztor Duchaczek⁷.

Fotografia 1. Biskup Teodor Kubina wraz z Radą Diecezjalną na placu budowy seminarium

Źródło: *75 lat Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej*, red. W. Kowalik, Częstochowa 2001, s. 70.

W tym okresie postępowała dewastacja częstochowskiego budynku seminaryjnego. W kaplicy urządzono salę kinową, która została podpalona

7 Kronika seminaryjna, t. 1, AWMSDCz, brak sygn., s. 472–473, 480–482; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 1: 1971–1981, AZCz, brak sygn., 1971; J. Związek, *Diecezja Częstochowska w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945)*, w: *Błogosławione, choć trudne czasy*, s. 83.

i całkowicie zniszczona podczas ucieczki Niemców w 1945 roku. Pozostała część gmachu, mimo składowania w nim zapasów amunicji, opatrnościowo ocalała, ponieważ zaprószonego ogień samoczynnie wygasł. Po wyzwoleniu Krakowa spod okupacji niemieckiej w budynku zamieszkali żołnierze radzieccy, którzy wpłynęli na jego dalszą degradację. W tej sytuacji, dzięki zabiegom nowo mianowanego rektora – ks. Brunona Magotta i prokuratora – ks. Stanisława Grzybka, udało się w krótkim czasie doprowadzić do przejęcia go przez diecezję częstochowską. Po przeprowadzeniu koniecznego remontu 14 kwietnia 1946 roku ponownie zamieszkali w nim klerycy, którzy nadal kontynuowali kształcenie na Wydziale Teologicznym UJ⁸.

Fotografia 2. Gmach Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/0/15/696.

Sytuacja seminarium ponownie uległa diametralnej zmianie, gdy 11 sierpnia 1954 roku decyzją władz komunistycznych wydział ten został odłączony od

8 Kronika seminaryjna, t. 1, AWMSDCz, brak sygn., s. 600, 619, 638–639; *Sprawozdanie z konferencji Księży Konsultorów i Dziekanów*, „Wiadomości Diecezjalne” 15 (1945), s. 15–16; C. Tomczyk, *Częstochowskie Seminarium Duchowne w latach okupacji hitlerowskiej*, s. 40, 46–49; J. Związek, *Panorama 75-lecia Wyższego Seminarium Duchownego diecezji częstochowskiej*, s. 30.

krakowskiej uczelni i przyłączony do nowo powstałej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Wówczas kolejny biskup diecezjalny – prof. Zdzisław Goliński – był zmuszony zorganizować w gmachu seminarium częstochowskiego tzw. *studium domesticum*, choć początkowo wspólne zajęcia dydaktyczne dla studentów byłego Wydziału Teologicznego odbywały się w salach wykładowych kilku krakowskich seminariów. W konsekwencji budynek należało przystosować do celów dydaktycznych, dlatego biskup podjął decyzję o jego przebudowie. Następnie rozpoczął starania o uzyskanie zgody na budowę w Częstochowie nowego obiektu dla potrzeb kształcenia kleryków, jednak władze administracyjne na kierowane wnioski udzielały negatywnych odpowiedzi⁹.

Jednocześnie 29 grudnia 1959 roku decyzją ministra oświaty Wacława Tułdzieckiego wydano zarządzenie dotyczące nadzorowania seminariów przez instytucje państwowe. W konsekwencji rozpoczęły się wizytacje, których celem było utrudnianie ich dotychczasowej działalności. Pierwsza rewizja częstochowskiego seminarium odbyła się 27 kwietnia 1960 roku, a 22 sierpnia 1960 roku z biblioteki zostały zabrane książki, które uznano za niezgodne z obowiązującą ideologią. Pod koniec lipca 1963 roku funkcjonariusze państwowi wtargnęli do budynku kuchennymi drzwiami i zaplombowali wszystkie pomieszczenia na drugim piętrze. Planowano je przekazać dla potrzeb Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, ale dzięki interwencjom wikariusza kapitulnego bp. Stanisława Czajki pod koniec września udało się uzyskać zdjęcie założonych plomb¹⁰.

W tym okresie nadal troszczono się o dobry stan gmachu poprzez przeprowadzanie w okresie wakacyjnym koniecznych remontów. Przykładowo w 1975 roku przebudowano prezbiterium i zmieniono lokalizację ołtarza¹¹. Jednocześnie kolejny biskup, dr Stefan Bareła, kontynuował starania o uzyskanie pozwolenia na budowę gmachu seminarium w Częstochowie. Przyniosły one wymierny skutek, gdy 28 marca 1981 roku wojewoda częstochowski Grzegorz Lipowski

9 J. Związek, *75 lat dziejów Wyższego Seminarium Duchownego (Archi)diecezji Częstochowskiej*, s. 31–32.

10 Kronika Częstochowskiego Seminarium Duchownego, t. 3, AWMSCz, brak sygn., s. 134; Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 29 grudnia 1959 r. wydane w porozumieniu z Urzędem do Spraw Wyznań w sprawie nadzoru nad seminariami duchownymi, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1960 nr 1, poz. 5.

11 Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 1: 1971–1981, AZCz, brak sygn., 10–30.07.1975; 01–30.08.1975; 30.06.1976; 20.07.1976; 30.08.1976; 11.07.1977; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 3: 1984–1987, AZCz, brak sygn., 02.07.1985.

wydał długo oczekiwane zezwolenie. W tej sytuacji biskup powołał Dzieło Przyjaciół Budowy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Częstochowie.

Fotografia 3. Jan Paweł II wśród społeczności seminaryjnej, 1991

Źródło: *75 lat Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej*, red. W. Kowalik, s. 221.

W 1983 roku w wyniku konkursu przyjęto do realizacji projekt architektoniczny autorstwa mgr. inż. Jerzego Kopyciaka. 26 sierpnia 1983 roku metropolita krakowski kard. Franciszek Macharski pobłogosławił plac pod budowę przy ul. św. Barbary 41, będący dawnymi terenami miejskimi i własnością paulinów z Jasnej Góry. 15 sierpnia 1991 roku Jan Paweł II pobłogosławił nowy gmach seminaryjny. 3 października tego samego roku w dniu inauguracji roku akademickiego bp Stanisław Nowak wydał dekret o przeniesieniu częstochowskiego seminarium z Krakowa do Częstochowy. Dotychczasowy budynek w Krakowie został użyczony bezpłatnie diecezji sosnowieckiej, a w 2013 roku – po przeniesieniu Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Sosnowieckiej do Częstochowy – wynajęty przez Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie¹².

12 Słowo wstępne Franciszka kard. Macharskiego, 22.12.1983, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie [dalej: AKMCz], sygn. 153/11, s. 2; „*Rozpoczynamy drogę, która jest jak pielgrzymka*”. Uroczystość

3. Formacja do kapłaństwa

Głównym powodem zlokalizowania Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie było zapewnienie odpowiedniej kadry naukowo-dydaktycznej dla możliwie najlepszego przygotowania intelektualnego duchowieństwa. W związku z tym wraz z rozpoczęciem roku akademickiego 1926/1927 klerycy częstochowscy zostali jednocześnie studentami Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, który stał się dla nich ośrodkiem kształcenia pod kierunkiem uznanych wykładowców specjalizujących się w dyscyplinach filozoficznych i teologicznych. Mieli oni możliwość uzyskiwania magisterium, ale tylko niektórzy wykazywali chęci do wieńczenia studiów obroną pracy dyplomowej.

W budynku seminarium odbywały się jedynie lektoraty z języków obcych i zajęcia praktyczne, konieczne w przygotowaniu do pracy duszpasterskiej, w tym m.in. nauka obrzędów liturgicznych czy śpiewu kościelnego. Ponadto seminarium było miejscem stałej formacji do kapłaństwa, obejmującej przygotowanie ogólnoludzkie i duchowe. Za tę sferę przygotowania odpowiadali przełożeni seminaryjni na czele z rektorem¹³, a także ojcowie duchowni¹⁴ i spowiednicy¹⁵.

---

poświęcenia placu pod budowę Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie, „Niedziela” 26 (1983) nr 36, s. 1, 6–7; W. Skrodzki, *Z budowy Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, „Niedziela” 27 (1984) nr 50, s. 6–7; *Dzieło budowy Seminarium*, „Niedziela” 29 (1986) nr 18, s. 6; W. Skrodzki, *Nowy gmach Częstochowskiego Seminarium Duchownego*, „Niedziela” 39 (1991) nr 33, s. 4; T. Siudy, *Spod Wawelu pod Jasną Górę*, „Niedziela” 39 (1991) nr 35, s. 1, 6; M. Widera, *Kiedy stworzyło się tu źródło apostołskie...* „Zarys dziejów (archidiecezji częstochowskiej (1925–2025), „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 45 (2025) nr 2, s. 195–196.

13 Funkcję rektora Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie pełnili: ks. dr Karol Makowski (1926–1936), ks. dr Stanisław Czajka (1936–1944), ks. dr Brunon Magott (1945–1956), ks. Julian Nowak (1956–1962), ks. dr Władysław Kasprzak (1962–1968), ks. Adam Skrzypiec (1968–1974), ks. dr Miłosław Kołodziejczyk (1974–1979), ks. dr hab. Zenon Uchnast (1979–1984) i ks. dr hab. Jan Związek. Por. J. Kapuściński, *Rektorzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego*, s. 381–399.

14 W omawianym okresie funkcje ojców duchownych alumnów seminarium pełnili: ks. Wendelin Świerczek CM (1930–1936), ks. Jan Domarańczyk (1936–1946), ks. Mieczysław Paciej (1946–1947), ks. Walenty Patykiewicz (1947–1950), ks. Stanisław Okamfer (1950–1956), ks. Stefan Bareła (1956–1960), ks. Zygmunt Król (1960–1963), ks. Jan Kowalski (1962–1963), ks. Henryk Bąbiński (1963–1979), ks. Jerzy Kowalski (1977–1991), ks. Grzegorz Ślęzak (1981–1998) i ks. Krzysztof Bełkot (1991–1993). Por. *75 lat Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej*, red. W. Kowalik, Częstochowa 2001, s. 15.

15 J. Kapuściński, *Formacja kapłańska w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie w okresie II Rzeczypospolitej*, s. 56–89.

Fotografia 4. Bp Teodor Kubina (w środku, w okularach) w otoczeniu profesorów teologii w dniu otrzymania doktoratu honoris causa UJ, 1931

Źródło: Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/0/15/108.

Formacja duchowa kandydatów do kapłaństwa była skupiona wokół kaplicy seminaryjnej. Alumni codziennie uczestniczyli we mszy św. i rozważali teksty Pisma Świętego. Ponadto brali udział w okresowych nabożeństwach i adoracjach Najświętszego Sakramentu, a także cyklicznych rekolekcjach, dniach skupienia oraz konferencjach wygłaszanych przez ojców duchownych. Ich zadaniem było również proponowanie seminarzystom dzieł z zakresu literatury ascetycznej. Tradycją Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie był szeroko rozwinięty kult Najświętszego Serca Pana Jezusa zapoczątkowany intronizacją w 1932 roku. Szczególnie istotna była również pobożność maryjna ze względu na obecność sanktuarium Jasnogórskiego na terenie diecezji częstochowskiej. W 1943 roku w Klasztorze Paulinów na Skałce dokonano poświęcenia seminarium Niepokalanemu Sercu Maryi. W kolejnych latach nawiązywano do tych dwóch szczególnych aktów religijnych, obchodząc ich rocznice¹⁶.

16 Kronika Częstochowskiego Seminarium Duchownego, t. 3, AWMSDCz, brak sygn., s. 7–8, 14–15, 34, 38–41, 44, 47–49, 51, 57–60, 62–65, 67, 71, 75, 80, 82–83, 85–87, 91–96; Kronika Zgromadzenia

W okresie II wojny światowej wykłady dla seminarzystów częstochowskich prowadzili profesorowie uniwersyteccy, którzy uniknęli aresztowania bądź zostali zwolnieni z obozów koncentracyjnych, a także inni pracownicy naukowcy z Krakowa. 5 listopada 1940 roku władze Generalnego Gubernatorstwa wydały jednak zarządzenie, które zakładało likwidację diecezjalnych seminariów duchownych. W ich miejsce miały zostać utworzone dwa centralne seminaria w Krakowie i Sandomierzu. W konsekwencji 14 listopada 1940 roku w Krakowie odbyła się konferencja z udziałem biskupów z: Częstochowy, Kielc, Krakowa, Przemyśla, Sandomierza i Tarnowa. Następnie bp Kubina i administrator apostolski diecezji sandomierskiej bp Jan Kanty Lorek jako przedstawiciele episkopatu spotkali się w gmachu rządu Generalnego Gubernatorstwa z sekretarzem stanu Ernstem Kundtem. W wyniku interwencji władze okupacyjne odroczyły wprowadzenie dekretu likwidacyjnego, ale 13 lutego 1941 roku wydano kolejny dokument, na mocy którego zabroniono przyjmowania kandydatów na pierwszy rok studiów. W konsekwencji seminaria miały zakończyć swoją działalność po 5 latach¹⁷.

Po zakończeniu II wojny światowej doszło do wznowienia działania Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego, który funkcjonował do 11 sierpnia 1954 roku. W tym okresie kilku kapłanów częstochowskich uzyskało w tej uczelni stopień naukowy doktora teologii¹⁸. Wówczas na mocy jednostronnej decyzji władz komunistycznych odłączono tę jednostkę od krakowskiej uczelni i przyłączono ją do nowo powstałej Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie. Wówczas księża profesorowie z dawnego wydziału prowadzili wykłady dla alumnów trzech seminariów: częstochowskiego, krakowskiego i śląskiego, ale

---

Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 1: 1971–1981, AZCz, brak sygn., 12.01.1975; 11.01.1976; 16.01.1977; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 2: 1981–1984, AZCz, brak sygn., 16.01.1982; 16.01.1983; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 3: 1984–1987, AZCz, brak sygn., 13.01.1985; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 4: 1987–2002, AZCz, brak sygn., 20.02.1988; H. Bąbiński, *Metody formacji ascetycznej*, s. 65–66; H. Bąbiński, *Ojcowie duchowni Częstochowskiego Seminarium Duchownego*, s. 38–42; S. Jasione, *Ksiądz Jan Kowalski, kleryk Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i student Uniwersytetu Jagiellońskiego (1949–1954)*, w: *Kapłan teolog. Księga jubileuszowa z okazji 50-lecia pracy dydaktycznej i wychowawczej księdza profesora Jana Kowalskiego w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej*, red. A. Przybylski, Częstochowa 2009, s. 31–32.

17 J. Wolny, *Abp Adam Stefan Sapieha w obronie Narodu i Kościoła polskiego podczas II wojny światowej*, w: *Księga sapieżyńska*, t. 2, red. J. Wolny, Kraków 1986, s. 258, 274–276.

18 Byli to: ks. Stanisław Grzybek, ks. Brunon Magott i ks. Walenty Patykiewicz.

klerycy utracili prawa studenckie i nie mogli uzyskiwać stopni akademickich. W tym okresie zajęcia z zakresu języków obcych i dyscyplin praktyczno-duszpasterskich nadal odbywały się oddzielnie dla studentów trzech seminariów¹⁹.

Od początku roku akademickiego 1956/1957 w seminarium częstochowskim rozpoczęły się samodzielne zajęcia filozoficzno-teologiczne w ramach tzw. *studium domesticum*. Wówczas dla potrzeb kształcenia alumnów zatrudniono krakowskich profesorów spośród duchowieństwa diecezjalnego i zakonnego, a bp Goliński skierował wielu duchownych na studia specjalistyczne. W konsekwencji w kolejnych latach w działalność dydaktyczną byli angażowani kolejni kapłani częstochowscy²⁰. Dalsze utrudnienia dla funkcjonowania seminarium stanowiły wizytacje urzędników z kuratorium okręgu szkolnego i wydziału do spraw wyznań prezydium wojewódzkiej rady narodowej. W konsekwencji od 1960 roku przełożeni byli zobowiązani do przekazywania szczegółowych wiadomości na temat działalności instytucji i udostępniania planu prowadzonych wykładów. Niekiedy kontrole były połączone z obserwacją niektórych zajęć²¹.

Wobec opresyjnej polityki aparatu państwowego metropolita krakowski abp Karol Wojtyła podjął starania o nadanie studiom seminaryjnym struktur akademickich i przywrócenie praw publicznych krakowskiemu Wydziałowi Teologicznemu. Cieszył się on w tej kwestii pełnym poparciem biskupa częstochowskiego Bareły. Biskupi z metropolii krakowskiej wspólnie podejmowali decyzje dotyczące funkcjonowania swoich seminariów. W 1974 roku Stolica Apostolska uznała krakowski Wydział Teologiczny jako „papieski”, a następnie pomiędzy wydziałem a seminarium częstochowskim została zawarta umowa o współpracy naukowej. Dzięki temu klerycy mogli zdobywać stopnie akademickie, a pracownicy naukowcy – awanse uczelniane. W 1981 roku na bazie wydziału papież Jan Paweł II powołał Papieską Akademię Teologiczną w Krakowie, która

19 M. Kołodziejczyk, *Profesorowie i wykładowcy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 174.

20 W latach 50. i 60. XX wieku byli to m.in.: ks. Stefan Bareła, ks. Henryk Bąbiński, ks. Wacław Chmielewski, ks. Marian Dewudziński, ks. Stanisław Grzybek, ks. Władysław Kasprzak, ks. Miłosław Kołodziejczyk, ks. Władysław Konieczka, ks. Jan Kowalski, ks. Tadeusz Matras, ks. Zdzisław Wajzner, ks. Ludwik Warzybok i ks. Jerzy Wolny.

21 Kronika, t. 1, Archiwum Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego w Krakowie, brak sygn., s. 394; M. Mikołajczyk, *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa 2000, s. 101–107; J. Związek, *Z dziejów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 385–386, 388–390; E. Włodarczyk, *Wizytacje wyższych seminariów duchownych przez władze państwowe w Polsce w latach 1960–1971*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 325 (2018), s. 234–236; M. Widera, „Kiedy stworzyło się tu źródło apostolskie...”, s. 196; K. Kęsik, M. Widera, *Ks. Jan Związek. Życie i dzieło*, Opole 2026, s. 128–129.

została uznana przez władze państwowe w 1989 roku. Wówczas uznawały one również stopnie akademickie uzyskiwane w tej uczelni. W takich okolicznościach coraz większa liczba duchownych diecezji częstochowskiej zdobywała specjalistyczne wykształcenie z zakresu dyscyplin filozoficznych i teologicznych, a następnie podejmowała obowiązki dydaktyczne w seminarium i wielu ośrodkach naukowych w Polsce. Dzięki temu poziom kształcenia odpowiadał wytycznym władz kościelnych zgodnie z obowiązującym *ratio studiorum*²².

4. Seminarzyści

Podstawową przyczyną pilnej potrzeby erygowania Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie była niewystarczająca liczba duchownych w nowej diecezji. W trosce o zapewnienie wiernym należytej opieki duszpasterskiej bp Kubina w listach pasterskich nieustannie apelował o modlitwę w intencji powołań kapłańskich. W 1932 roku na własność diecezji zakupiono Gimnazjum im. Tadeusza Kościuszki w Wieluniu, które stało się niższym seminarium duchownym, kształcącym młodzież męską i przygotowującym przyszłych kandydatów do kapłaństwa. W związku z tym z każdym rokiem wzrastała liczba kandydatów do seminarium w Krakowie, którzy najczęściej byli absolwentami szkół średnich z Radomska, Wielunia i Częstochowy. W 1926 roku studia na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego rozpoczęło 33 alumnów, spośród których 8 zostało przyjętych na drugi i trzeci rok. Ponadto podejmowali oni formację do kapłaństwa w zakresie ogólnoludzkim i duchowym

²² Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 05.12.1972; Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 21.09.1973; Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 13.05.1974; Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 04.06.1974; Pismo bp. Stefana Bareły do Eminencji Najdostojniejszego Księdza Kardynała Metropolity, 08.06.1974; Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 01.09.1975; Pismo Franciszka kard. Macharskiego do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 15.10.1982; Słowo wstępne Franciszka kard. Macharskiego, 22.12.1983, AKMCz, sygn. 153/11; Pismo sekretarza KEP ds. Seminariów Duchownych ks. Piotra Skuchy do ks. Jana Związka, 04.11.1988, AKMCz, sygn. 180/22, t. 2, cz. 1; Meldunek nr 78, 21.06.1969, Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, sygn. IPN Ka 056/55 t. 1, s. 120–122; Informacja, 15.10.1970, Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Katowicach [1945] 1983–1990, Meldunki z KMiPMO w Częstochowie dot. działalności kurii częstochowskiej i podległych jej księży oraz przebiegu uroczystości religijnych, sygn. IPN Ka 056/55 t. 3, s. 98.

pod kierunkiem przełożonych. Z każdym kolejnym rokiem liczba kleryków wzrastała. W latach 1934/1935 i 1936/1937 w seminarium przebywało prawie po 130 studentów. Jednak około połowa zgłaszających się kandydatów pochodziła spoza terenów diecezji częstochowskiej, w przeważającej części – ze środowisk wiejskich. Przed wybuchem II wojny światowej liczba duchownych stale wzrastała i posiadali oni pełne wykształcenie uniwersyteckie²³.

Fotografia 5. Seminarzyści na dziedzińcu seminaryjnym

Źródło: *75 lat Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej*, red. W. Kowalik, s. 101.

---

23 J. Związek, *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, s. 121–123.

Po wybuchu II wojny światowej i aresztowaniu profesorów Uniwersytetu Jagiellońskiego 6 listopada 1939 roku klerycy częstochowscy nie mogli kontynuować kształcenia. Zostało ono zorganizowane dopiero w kolejnych miesiącach w bardzo trudnych warunkach wojennych. Ponadto władze okupacyjne planowały likwidację seminariów duchownych, a 13 lutego 1941 roku wprowadziły zakaz przyjmowania do nich nowych kandydatów²⁴.

W pierwszych latach po zakończeniu działań wojennych sytuacja związana z kształceniem przyszłego duchowieństwa powróciła do stanu z II Rzeczypospolitej. Mimo podejmowanych prób działalności nie wznowiło niższe seminarium w Wieluniu, ale w 1951 roku powstała kolejna tego rodzaju placówka w Częstochowie, do której zgłaszało się coraz więcej uczniów. Ze względu na podjęcie przez bp. Golińskiego decyzji o nadaniu jej nazwy: Niższe Seminarium Duchowne Diecezji Częstochowskiej – Wydział Przygotowawczy w Częstochowie, szkołę udało się ocalić przed zamknięciem przez władze państwowe. Uzyskiwane w niej świadectwa dojrzałości, mimo braku praw państwowych, umożliwiały kontynuowanie kształcenia w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie²⁵.

Wkrótce jednak władze komunistyczne podjęły kolejne kroki w celu destabilizowania studiów filozoficzno-teologicznych i formacji do kapłaństwa. Przejawem tego była rezygnacja z dotychczasowej praktyki, polegającej na nieobejmowaniu kleryków obowiązkiem służby wojskowej. Wiosną 1958 roku zostało wydane zarządzenie powołujące seminarzystów do wojska, a w styczniu 1959 roku uchwalono ustawę o powszechnym obowiązku wojskowym, która nie przewidywała żadnych ulg dla studentów uczelni kościelnych. Jesienią 1958 roku ks. rektor Julian Nowak poinformował seminarzystów o konieczności uzyskania odpowiednich zaświadczeń z wydziału do spraw wyznań. W maju i czerwcu 1959 roku zostali oni przebadani pod kątem zdolności do odbycia służby wojskowej. Pierwsi kandydaci do kapłaństwa z częstochowskiego seminarium zostali skierowani do odbycia służby wojskowej dopiero w 1965 roku. Do 1980 roku w jednostkach w Bartoszycach, Brzegu, Kołobrzegu

24 J. Wolny, *Abp Adam Stefan Sapieha w obronie Narodu i Kościoła polskiego podczas II wojny światowej*, s. 274–276.

25 Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 2: 1981–1984, AZCz, brak sygn., 26.06.1982; J. Związek, *Dzieje Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, Częstochowa 2002, s. 16–50; J. Bielecki, *Zarys historii Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, w: *Pielęgnować ziarno powołania kapłańskiego. 60 lat Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, red. J. Bielecki, Częstochowa 2013, s. 21–36.

i Szczecinie przebywało łącznie 76 alumnów, spośród których 14 nie przyjęło święceń prezbiteratu²⁶.

Poza tym dochodziło do przypadków indywidualnego zastraszania alumnów fikcyjnymi zarzutami, dotyczącymi ich domniemanego złego stylu życia, zwłaszcza w okresach przerw od nauki i pobytu w domach rodzinnych. Wykorzystując takie argumenty, starano się zmusić ich do nawiązania współpracy ze Służbą Bezpieczeństwa. Grożono również możliwością pozbawienia pracy ich rodziców i krewnych, którzy byli zatrudnieni w instytucjach państwowych. Działania te świadczyły o ogromnej determinacji władz państwowych, które starały się doprowadzić do zmniejszenia liczby duchowieństwa oddziałującego duszpastersko na wiernych. W tym okresie nasilonej walki z instytucjami przygotowującymi kandydatów do kapłaństwa biskupi z metropolii krakowskiej spotykali się w celu omawiania bieżących problemów i wspólnie podejmowali decyzje dotyczące funkcjonowania seminariów²⁷.

Mimo zewnętrznych trudności związanych z funkcjonowaniem Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie kolejni biskupi wraz z przełożonymi starali się zapewnić klerykom jak najlepsze warunki do kontynuowania formacji. Dzięki temu mogli oni studiować oraz kształtować się pod względem duchowym i ludzkim. Ważne miejsce w tej dziedzinie zajmowało uczestnictwo kleryków w wydarzeniach o charakterze kulturalnym, w tym przygotowywanie okolicznościowych akademii i wieczornic. Ponadto alumni angażowali się w prace związane z utrzymaniem czystości budynku, a z okazji obchodzonego jesienią Tygodnia Miłosierdzia wyjeżdżali do parafii, które gromadziły dary przekazywane przez wiernych na rzecz seminarium. Podczas wakacji pełnili dyżury w Niższym Seminarium Duchownym w Częstochowie i pomagali w przeprowadzaniu remontów budynku seminarium w Krakowie,

26 Kronika seminaryjna, t. 4, AWMSDCz, brak sygn., s. 435, 516, 518, 690; Służba wojskowa 1968–1979, AWMSDCz, brak sygn.; Ustawa z dnia 30 stycznia 1959 r. o powszechnym obowiązku wojskowym, Dz. U. z 1959 r. nr 14, poz. 75; M. Mikołajczyk, *Diecezja częstochowska w Polsce pojałtańskiej*, w: *Błogosławione, choć trudne czasy*, s. 113; M. Mikołajczyk, *Problemy religijno-moralno-społeczne diecezji częstochowskiej w latach 1945–1989 wynikające z ówczesnej sytuacji politycznej*, Częstochowa 2002, s. 124; P. Kostrzewski, *Służba wojskowa alumnów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 142, 145–150.

27 Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcy Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 21.05.1968, AKMCz, sygn. 153/11; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 2: 1981–1984, AZCz, brak sygn., 03.02.1982; M. Mikołajczyk, *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, s. 101–107; J. Związek, *Z dziejów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, s. 388–390; E. Włodarczyk, *Wizytacje wyższych seminariów duchownych*, s. 234–236.

a w latach 80. XX wieku dodatkowo pracowali przy budowie nowego gmachu wznoszonego w tym okresie w Częstochowie. Okazją do integracji społeczności kleryckiej były wspólne wyjazdy rekreacyjne i angażowanie się w międzyseminaryjne rozgrywki sportowe. Zwieńczeniem kolejnych etapów studiów były sesje egzaminacyjne, a po nawiązaniu współpracy naukowej z Papieską Akademią Teologiczną – również egzaminy magisterskie²⁸.

Kolejne etapy formacji ludzkiej i duchowej były związane z przyjmowaniem przez alumnów stroju duchownego oraz kolejnych posług i święceń zgodnie z przepisami obowiązującego prawa kanonicznego. Celebracje liturgiczne z tej okazji odbywały się najczęściej w kaplicy seminaryjnej, poza święceniami diakonatu, które organizowano w niektórych parafiach diecezji częstochowskiej. Z kolei święceń kapłańskich biskupi udzielali głównie w Katedrze pw. Świętej Rodziny w Częstochowie. Lata 80. XX wieku były rekordowe pod względem liczby alumnów przebywających w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Łącznie przez 65 lat funkcjonowania tej instytucji w pobliżu Wawelu ukończyło studia i przyjęło święcenia ponad 1150 duchownych, którzy w zdecydowanej większości byli kierowani przez władze diecezjalne do pracy duszpasterskiej w parafiach diecezji częstochowskiej. Jednym z nich był późniejszy błogosławiony – ks. Maksymilian Binkiewicz²⁹.

28 Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 1: 1971–1981, AZCz, brak sygn., 26.06.1982; 29.01.1981; 24.01.1983; 31.01.1983; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 2: 1981–1984, AZCz, brak sygn., 07.11.1981; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 3: 1984–1987, AZCz, brak sygn., 23.01.1986; 27.03.1984; 23.06.1984; 06–07.04.1987; 09.10.1986; 09.11.1984.

29 Księga posług i święceń, t. 1, AWMSDCz, brak sygn.; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 1: 1971–1981, AZCz, brak sygn., 02.06.1974; 18.05.1975; 16.06.1976; 29.05.1977; 26.10.1980; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 2: 1981–1984, AZCz, brak sygn., 07.06.1981; 30.05.1982; 23.10.1983; 21.12.1983; Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 3: 1984–1987, AZCz, brak sygn., 20.10.1985; 26.10.1986; 07.03.1987; J. Kowalski, *Charakterystyczne rysy Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego*, w: *Błogosławione, choć trudne czasy*, s. 219–231.

Fotografia 6. Neoprezbiterzy wraz z bp. T. Kubiną i przełożonymi seminarium, 1934

Źródło: 75 lat Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, red. W. Kowalik, Częstochowa 2001, s. 303.

Podsumowanie

Częstochowskie Seminarium Duchowne w Krakowie powstało dzięki silnej determinacji bp. Kubiny oraz ogromnego wysiłku duchowieństwa i wiernych świeckich, którzy w trudnej sytuacji materialnej panującej w Odrodzonej Rzeczypospolitej składali ofiary na rzecz kształcenia duchowieństwa nowo powstałej diecezji częstochowskiej. W efekcie tych wysiłków udało się zorganizować kościelną placówkę dydaktyczno-formacyjną, która zapewniała bardzo dobre warunki do przygotowywania kolejnych pokoleń duchownych, którzy gwarantowali ciągłość pracy duszpasterskiej wśród wiernych diecezji częstochowskiej na możliwie najwyższym poziomie. Mimo problemów związanych z funkcjonowaniem seminarium w okresie II wojny światowej, a następnie Polskiej

Rzeczypospolitej Ludowej, liczba kandydatów do kapłaństwa stale wzrastała. W tym ostatnim okresie bp Goliński podjął działania w kierunku zlokalizowania tej instytucji w granicach diecezji częstochowskiej, tym bardziej, że okoliczności zewnętrzne zmusiły go do zorganizowania samodzielnych studiów po likwidacji Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego. Te zamiary były realizowane staraniem kolejnych biskupów częstochowskich, a ich zwieńczeniem stało się pobłogosławienie nowego gmachu seminaryjnego w Częstochowie przez papieża Jana Pawła II 15 sierpnia 1991 roku oraz zainaugurowanie w nim kształcenia i formacji przyszłego duchowieństwa diecezjalnego począwszy od nowego roku akademickiego.

Bibliografia

- 75 lat Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej, red. W. Kowalik, Częstochowa 2001.
- Bąbiński H., *Metody formacji ascetycznej w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie w latach 1926–1976*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 3 (1975), s. 63–81.
- Bąbiński H., *Ojcowie duchowni Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1928–1975*, Częstochowa 2000.
- Bielecki J., *Zarys historii Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, w: *Pielęgnować ziarno powołania kapłańskiego. 60 lat Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, red. J. Bielecki, Częstochowa 2013, s. 21–36.
- Bp Teodor Kubina w otoczeniu profesorów teologii w dniu otrzymania doktoratu honoris causa UJ, 1931 r., Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/o/15/108.
- Dzieło budowy Seminarium*, „Niedziela” 29 (1986) nr 18, s. 6.
- Gmach Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie, Koncern Ilustrowany Kurier Codzienny – Archiwum Ilustracji, Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 3/1/o/15/696.
- Informacja, 15.10.1970, Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Katowicach [1945] 1983–1990, sygn. IPN Ka 056/55 t. 3, s. 98.
- Jasionek S., *Ksiądz Jan Kowalski, kleryk Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie i student Uniwersytetu Jagiellońskiego (1949–1954)*, w: *Kapłan teolog. Księga jubileuszowa z okazji 50-lecia pracy dydaktycznej*

- i wychowawczej księdza profesora Jana Kowalskiego w Wyższym Seminarium Duchownym Archidiecezji Częstochowskiej*, red. A. Przybylski, Częstochowa 2009, s. 21–47.
- Kapuściński J., *Formacja kapłańska w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie w okresie II Rzeczypospolitej. Wykład inauguracyjny ks. dr. Jacka Kapuścińskiego*, „Rocznik Seminaryjny” 14 (2012), s. 56–89.
- Kapuściński J., *Rektorzy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w latach 1926–2011*, „Veritati et Caritati” 2 (2014), s. 375–409.
- Kęsik K., Widera M., *Ks. Jan Związek. Życie i dzieło*, Opole 2026.
- Kołodziejczyk M., *Profesorowie i wykładowcy Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 2 (1974), s. 173–180.
- Kostrzewski P., *Służba wojskowa alumnów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie w latach 1965–1980*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 91 (2017) nr 1–6, s. 139–164.
- Kowalski J., *Charakterystyczne rysy Częstochowskiego Wyższego Seminarium Duchownego*, w: *Błogosławione, choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięciolecie Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, s. 215–232.
- Kowalski J., *Gmach Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie ma już 60 lat*, „Niedziela” 33 (1990) nr 40, s. 1, 6.
- Kowalski J., *Osiemdziesiąt trzy lata (1926–2009) posługi sióstr honoratek (Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi) w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie i Częstochowie*, Częstochowa 2012.
- Kowalski J., *Żrenica oka diecezji. Siedemdziesięciopięciolecie Wyższego Seminarium Duchownego Kościoła Częstochowskiego (1926–2001)*, Częstochowa 2001.
- Kronika Częstochowskiego Seminarium Duchownego, t. 3, *Archiwum Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, b. sygn., s. 7–8, 14–15, 34, 38–41, 44, 47–49, 51, 57–60, 62–65, 67, 71, 75, 80, 82–83, 85–87, 91–96, 134.
- Kronika seminaryjna, t. 1, *Archiwum Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, b. sygn., s. 2, 472–473, 480–482, 600, 619, 638–639.
- Kronika seminaryjna, t. 4, *Archiwum Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, b. sygn., s. 435, 516, 518, 690.
- Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 1: 1971–1981, *Archiwum Generalne Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi*, b. sygn.

- Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 2: 1981–1984, Archiwum Generalne Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi, b. sygn.
- Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 3: 1984–1987, Archiwum Generalne Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi, b. sygn.
- Kronika Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi w Krakowie, t. 4: 1987–2002, Archiwum Generalne Zgromadzenia Małych Sióstr Niepokalanego Serca Maryi, b. sygn.
- Kronika, t. 1, Archiwum Archidiecezjalnego Seminarium Duchownego w Krakowie, b. sygn., s. 394.
- Księga posług i święceń, t. 1, Archiwum Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Częstochowie, b. sygn.
- Kubina T., *List pasterski*, „Wiadomości Diecezjalne” 1 (1926) nr 1, s. 3–8.
- Kubina T., *W podniosłych chwilach i doniosłych sprawach*, t. 1, Częstochowa 1931.
- Meldunek nr 78, 21.06.1969, Oddziałowe Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Katowicach, Wojewódzki Urząd Spraw Wewnętrznych w Katowicach, sygn. IPN Ka 056/55 t. 1, s. 120–122.
- Mikołajczyk M., *Diecezja częstochowska w Polsce pojałtańskiej*, w: *Błogosławione, choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięciolate diecezji częstochowskiej*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, s. 99–114.
- Mikołajczyk M., *Problemy religijno-moralno-społeczne diecezji częstochowskiej w latach 1945–1989 wynikające z ówczesnej sytuacji politycznej*, Częstochowa 2002.
- Mikołajczyk M., *Władza ludowa a diecezja częstochowska*, Częstochowa 2000.
- Pismo bp. Stefana Bareły do Eminencji Najdostojniejszego Księdza Kardynała Metropolity, 08.06.1974, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 153/11.
- Pismo Franciszka kard. Macharskiego do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 15.10.1982, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 153/11.
- Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 21.05.1968, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 153/11.
- Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 05.12.1972, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 153/11.
- Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 21.09.1973, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 153/11.

- Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 13.05.1974, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 153/11.
- Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 04.06.1974, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 153/11.
- Pismo Karola kard. Wojtyły do Eksceleńcji Najczcigodniejszego Księdza Biskupa, 01.09.1975, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 153/11.
- Pismo sekretarza KEP ds. Seminariów Duchownych ks. Piotra Skuchy do ks. Jana Związka, 04.11.1988, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 180/22, t. 2, cz. 1.
- „Rozpoczynamy drogę, która jest jak pielgrzymka”. Uroczystość poświęcenia placu pod budowę Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie, „Niedziela” 26 (1983) nr 36, s. 1, 6–7.
- Siudy T., *Spod Wawelu pod Jasną Górę*, „Niedziela” 39 (1991) nr 35, s. 1, 6.
- Skrodzki W., *Nowy gmach Częstochowskiego Seminarium Duchownego*, „Niedziela” 39 (1991) nr 33, s. 4.
- Skrodzki W., *Z budowy Wyższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, „Niedziela” 27 (1984) nr 50, s. 6–7.
- Słowo wstępne Franciszka kard. Macharskiego, 22.12.1983, Archiwum Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, sygn. 153/11.
- Służba wojskowa 1968–1979, Archiwum Wyższego Międzydiecezjalnego Seminarium Duchownego w Częstochowie, b. sygn.
- Sprawozdanie z konferencji Księża Konsultorów i Dziekanów*, „Wiadomości Diecezjalne” 15 (1945), s. 15–16.
- Tomczyk C., *Częstochowskie Seminarium Duchowne w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*. „Częstochowskie Studia Teologiczne” 3 (1975), s. 39–63.
- Ustawa z dnia 30 stycznia 1959 r. o powszechnym obowiązku wojskowym, Dz.U. z 1959 r. nr 14, poz. 75.
- Widera M., „Kiedy stworzyło się tu źródło apostolskie...” *Zarys dziejów (archi) diecezji częstochowskiej (1925–2025)*, „Studia Teologiczno-Historyczne Śląska Opolskiego” 45 (2025) nr 2, s. 187–212.
- Włodarczyk E., *Wizytacje wyższych seminariów duchownych przez władze państwowe w Polsce w latach 1960–1971*, „Acta Universitatis Wratislaviensis. Prawo” 325 (2018), s. 229–246.
- Wolny J., *Abp Adam Stefan Sapieha w obronie Narodu i Kościoła polskiego podczas II wojny światowej*, w: *Księga sapieżyńska*, t. 2, red. J. Wolny, Kraków 1986, s. 203–472.

- Zarządzenie Ministra Oświaty z dnia 29 grudnia 1959 r. wydane w porozumieniu z Urzędem do Spraw Wyznań w sprawie nadzoru nad seminariami duchownymi, „Dziennik Urzędowy Ministerstwa Oświaty” 1960 nr 1, poz. 5.
- Związek J., *75 lat dziejów Wyższego Seminarium Duchownego (Archi)diecezji Częstochowskiej (1926–2001)*. Wykład inauguracyjny ks. prof. zw. dr. hab. Jana Związka, „Rocznik Seminaryjny” 3–4 (2001), s. 18–38.
- Związek J., *Diecezja Częstochowska w okresie okupacji hitlerowskiej (1939–1945)*, w: *Błogosławione, choć trudne czasy. Siedemdziesięciopięciolecie Kościoła częstochowskiego*, red. J. Kowalski, Częstochowa 2000, s. 75–97.
- Związek J., *Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej*, Częstochowa 1990.
- Związek J., *Dzieje Niższego Seminarium Duchownego w Częstochowie*, Częstochowa 2002.
- Związek J., *Panorama 75-lecia Wyższego Seminarium Duchownego diecezji częstochowskiej (1926–2001)*, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej” 75 (2001) nr 10, s. 22–35.
- Związek J., *Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Częstochowskiej w Krakowie i Częstochowie (1926–2001)*, „Częstochowskie Studia Teologiczne” 29 (2001), s. 293–308.
- Związek J., *Z dziejów Częstochowskiego Seminarium Duchownego w Krakowie (1926–1991)*, „Veritati et Caritati” 6 (2016), s. 349–419.

